

Dijital Çağda Kütüphanelerin Yeni Yüzü: Bilgiye Erişim Merkezleri

Tuba AKBAYTÜRK ÇANAK*

ÖZ

Teknolojik gelişmelerin ışığında klasik kütüphane hizmetlerinin sunulduğu geleneksel kütüphane binaları dışında günümüzde Bilgiye Erişim Merkezi olarak çevirebileceğimiz İngilizce karşılığı Information Commons ya da Learning Commons olan yeni oluşumlar özellikle üniversite kütüphanelerinde 1990'ların ortalarından beri öne çıkmaktadır. Bilgiye Erişim Merkezleri öğrencilerin öğrenme ve araştırma gereksinimlerini en gelişmiş teknolojilerin ve kaynakların kullanılması yolu ile desteklemeyi amaçlar. Bilgi hizmetlerinin ulaştırılmasında Bilgiye Erişim Merkezleri elektronik bilgi kaynakları, görsel-işitsel kaynaklar, basılı kaynaklar üçgeninin yanı sıra çok amaçlı teknolojik altyapıyı, deneyimli personeli ve gereksinimlere uygun olarak tasarlanmış fiziksel mekânları bir araya getirir. Türkiye'de henüz bire bir örneği olmayan bu model yeni kurulmakta olan ya da yeniden düzenleme geçirecek üniversite kütüphaneleri için incelenmesi önemli bir model oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşbirliğine dayalı öğrenme, Bilgi yönetimi, Akademik kütüphaneler

İşbirliğine Dayalı Öğrenme Modeli ve Kütüphaneler

Son yıllarda akıl almaz bir hızla gelişme gösteren İnternet ve Web teknolojileri, elektronik kaynakları üniversite kütüphane koleksiyonlarının öne çıkan öğeleri haline getirmiştir. Bu değişim kütüphanelerde sadece sunulan hizmetleri değil, beraberinde kütüphane organizasyonunu, personel politikasını, mekânsal unsurları ve bunların ötesinde kullanıcının kütüphaneden beklentilerini ve gereksinimlerini de temelden etkilemiştir.

Bilgi teknolojilerinin yaygınlık kazanması üniversitelerdeki eğitimi de yeniden şekillendirmektedir. Bu akımlar arasında kütüphaneleri en çok etkileyenler Cowgill, Beam ve Wess (2001) tarafından şöyle sıralanmışlardır:

- Öğrenci, öğretim üyesi ve idari personel tarafından araştırma ve kaleme alma amaçlı yaygın bilgisayar kullanımı

* Direktör Yardımcısı; Koç Üniversitesi Kütüphaneleri (takbayturk@ku.edu.tr)

- Aynı grup tarafından araştırma amaçlı kütüphane kullanımı
- Bilgisayar okuryazarlığına verilen önemin artması
- Sınıf içi eğitime bilgi teknolojilerinin dâhil edilmesi
- Uzaktan eğitim programlarının yaygınlaşması ve buna bağlı öğrenci profilinin değişime uğraması
- Kampus genelinde bilgisayar kaynakları ve hizmetlerinin koordinasyonu yönünde idari kaygılar

Bu maddelerin gerisinde yatan bir temel gerçek ise eğitimin günümüzde gitgide daha işbirliğine dayalı öğrenme modelini benimsemesidir. Bu model öğrencilerin çalışmayı hedefledikleri şirketlerdeki proje tabanlı yapılanma ile büyük uyum göstermektedir. Aynı şekilde yeni nesil öğretim üyeleri de görsel-işitsel öğrenme araçlarını ve küçük gruplarla yürütülen işbirliğine dayalı öğrenme yöntemlerini tercih etmektedir. Disiplinler arası çalışmalarında günümüzde ağırlık kazanması gene işbirlikçi öğrenmede katalizör etkisi göstermektedir. (Beagle, 1999)

Öğrenmedeki işbirlikçi yapı ve grup çalışmasına kayış mekân tasarımlarına da yansımakta ve daha detaylı ele alınacak Bilgiye Erişim Merkezleri dışında Sayısal Kütüphaneler, Uzaktan Eğitim Merkezleri, Görsel-işitsel Medya Üretim Merkezleri gibi farklı pek çok yapıyı beraberinde getirmektedir.

Bilgiye Erişim Merkezi Kavramı

Bilgiye Erişim Merkezleri (BEM) 1990'ların başlarından beri var olan ve gelişimini sürdüren bir servis modeli olup bilgi kaynaklarına erişim sağlama, işbirliğine dayalı öğrenmeyi destekleme ve değişen kullanıcı davranış biçimlerine uygun tasarımlar geliştirme üçgeninde tanımlanabilir. Bir başka tanım ise Leighton (2003) tarafından kaleme alınmıştır. BEM'ler üniversite kütüphanelerinde bilgi ve teknolojiyi bir araya getirerek elektronik bilgi kaynakları ile gerekli yazılımlar, uzman kadroyu, işbirliğine dayalı öğrenme mekânları ile eşleyen bir kavramdır.

Yeni Nesil Kullanıcılar

Günümüzün öğrenci kullanıcıları artan oranla Internet nesli diye de anılan ve doğdukları günden beri bilgi teknolojileri ile iç içe yaşayan bir nesildir. Bu öğrencilerin ders çalışma

stilleri Prof. Yaşar Tonta'nın tabiri ile biz dijital göçmenlerin alışageldiğinden çok farklılık gösterir. Web 2.0 teknolojileri ile bezenmiş sosyal ağ ortamında büyüyen bu nesil için çoklu görevlilik (multitasking) bir yaşam biçimidir. Öğrencilerin bilgisayar başında ödev hazırlarken aynı anda e-postalarını ve anlık mesajlaşma hesaplarını kontrol etmeye devam etmeleri, bir yandan Facebook'da yazışmaları ve hatta yanlarındaki arkadaşlarının sohbetlerine katılmaları onlar için sıradanlaşmıştır. (Lippincott, 2006)

Bu nesil için ayakta ders anlatan eğitmenin takip edildiği sıralı sınıf modelinin eğitime çok uygun olmadığı savına paralel olarak sessizliğin gözetildiği, bireysel çalışmaya yönelik tasarlanmış geleneksel kütüphanelerin de ihtiyacı karşılar olmaktan uzak kaldığı tartışılmaktadır.

Ara çözüm olarak bir dönem devreye sokulan büyük bilgisayar laboratuvarları ya da birkaç grup çalışma odası da zamanla yetersiz gelmeye başlamıştır.

Öğrenciler evleri ya da yurt odaları dışında yerleşkede farklı rahat ortamlarda bir araya gelmek istemektedirler.

Bu zorunluluklar yeni bir kavram olarak BEM'lerin gelişimine ve sayısının üniversite kütüphanelerinde hızla artmasına sebep olmuştur.

Bir Noktadan Hizmet alımı

BEM'lerin sağladığı en büyük avantaj öğrenci kullanıcıya pek çok farklı birimden alacağı hizmeti bütünsel olarak tek noktadan sunmasıdır. Öğrenciler buralarda araştırmalarını yapıp, danışma hizmeti alabilmekte, ödevlerinin kaleme alırlarken gerekiyorsa veri işleyebilmekte, Web sayfası tasarlayabilmekte ve hatta görsel-işitsel projeler üzerinde çalışabilmektedirler.

Örneğin öğrencilerle Minnesota Üniversitesinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin araştırmalarını yürütürken kütüphaneci, bilgisayar destek elemanı ve hatta ödevlerine destek verecek Akademik Yazım Destek Merkezi (Writing Center) çalışanları ve matematik öğretmeni bile hazır bulunan bir ortam istediklerini söylemişlerdir. (Lippincott, 2006)

Öğrencilerden gelen bu istekler BEM tasarımı mekân dışında farklı yeterliklere sahip personelin de yetiştirilmesi ve devamlılığının sağlanması konularını gündeme getirir. Yerleşkedeki farklı birimler arasında işbirliği geliştirilmesini şart koşar.

Hizmetler ve Personel

BEM'lerde personel genellikle hizmet noktalarında hazır bulunur. Aynı hizmet noktası kütüphaneci ve bilgisayar destek elemanı tarafından paylaşılabilceği gibi kütüphane ve bilgi teknolojileri hizmetlerinin ayrı masalardan yürütülmesi de tercihe bağlıdır.

New York'daki Pace Üniversitesi Kütüphanesi BEM modelinde temel düzeyde desteğin verildiği bir banko dışında ileri düzeyde kullanıcı hizmeti sunulan ayrı bir banko daha vardır (Leighton, 2003).Erişim Hizmetleri Bankosu dolaşım faaliyetini yürütür ve yönlendirme sorularını yanıtlar. Diğer bankoda görevli kütüphaneciler ise sürekli aralarda gezerek öğrencilerin taramalarına yardım eder. Bu iki bankonun dışında alışlagelmiş Danışma Hizmetleri Masası yüz yüze hizmet dışında telefon, e-posta ve anlık mesajlaşma ile destek vermektedir. Bu üç masanın dışında son olarak bir de Eğitim Teknolojileri uzmanının hazır bulunduğu Prodüksiyon Destek Bankosu BEM'de yer almaktadır.

Danışma ve Eğitim Kütüphanecilerinin dışında bir kütüphaneden farklı olarak BEM'lerde teknik danışmanlık sunan bir kadro yer almaktadır. Bu kadro çoğu zaman özel olarak yetiştirilmiş öğrenci çalışanlardan oluşmaktadır.

Akademik Yazım Destek Merkezi'nde görevli öğretmenler yerleşke içi işbirliği kapsamında BEM'de hizmet verebilir ve öğrencinin gereksinimi olduğu anda ve yerde bulunabilirler.

Daha ilk aşamada verilmesi ön görülen hizmetler doğrultusunda BEM'in başarısı için ciddi bir personel planlaması yapılmalıdır. Hizmet yapısında yaşanacak değişimi destekleyecek ve eğitime açık personel oluşumu BEM'in başarısını etkilemektedir. Yine 7/24 düzeninde çalışan BEM'lere yeterli sayıda personel atanması da karşılaşılan bir zorluktur.

Fotograflar: North Carolina Devlet ve Sheffield Üniversitesi Kütüphaneleri BEM'leri
(<http://www.flickr.com/photos/ncsulearningcommons/>)

Mobilya Seçimi

Sunulacak hizmetlere bağlı olarak personel planlaması dışında mobilya seçimi de önem kazanır. Grup çalışma alanları, sessiz çalışma alanları, sunum tekrar odaları, cafe, oturma köşeleri BEM'lerin genelinde yer almaktadır. Bu alanlarda kullanılacak mobilyanın seçiminde hafif, tekerlekli, kolay yer değiştirebilen, modüler, öğrencilerin farklılık gösterebilen çalışma ve okuma stillerine cevap verecek modeller tercih edilmektedir.

Ses yalıtımı ve aydınlatma bu mekânlarda daha ciddi şekilde ele alınmaktadır. Amaç öğrencinin farklı ders çalışma tarzlarına uygun yaratılmış alanların BEM'lerde harmanlanması olmalıdır.

Bilgisayarlar ve Diğer Teknik Donanım

BEM'lerin en öne çıkan özellikleri öğrencilerin gereksinim duydukları hızlı Internet'e kablolu ya da kablosuz bağlanabilirliği sağlamasıdır. Yine kendi laptop'ları ile gelenlere şarj imkânı verecek yeterli sayıda priz de yerleştirilmelidir. Kütüphanenin sunduğu tüm elektronik kaynaklara erişim buradaki bilgisayarlardan mümkün olmalıdır. Bu kaynaklar dışında öğrencilerin ödevlerini yazarken kullanacakları Microsoft Office, Adobe ürünleri, Web ve grafik tasarım yazılımları, SPSS ve Matlab gibi istatistik paketleri bilgisayarlarda kurulmuş olmalıdır. (Bailey & Tierney, 2008)

Yeterli sayıda renkli ve renksiz yazıcı ve hatta plotter öğrencilerin gereksinimleri arasındadır. Tarayıcı, CD/DVD yazıcı, farklı formatlardaki analog görüntüyü sayısallaştırmak ve yayına hazırlamak için gerekli donanım da yer almalıdır.

Teknoloji sürekli değiştiği için bir BEM planlanırken yazılım ve donanım seçimi ve alımı en sona bırakılabilir. BEM'in güncelliğinin koruması için sürekli bir yatırımın gerekliliği unutulmamalı ve bütçelenmelidir.

BEM'lerin Geleceği

BEM'ler ilerleyen günlerde de kütüphanelerin teknolojiyi, araştırmaya desteğini ve her türlü bilgi kaynağını bir araya getiren özel tasarlanmış mekânları olarak yaşamaya ve

* Direktör Yardımcısı; Koç Üniversitesi Kütüphaneleri (takbayturk@ku.edu.tr)

gelişmeye devam edeceklerdir (Wong, 2009). BEM'lerin kütüphanelerden ayrı oluşumlar olmadığıнын yerleşke sakinlerince iyi algılanması kütüphane yönetiminin elindedir. Doğru tanıtım stratejileri ve doğru seçilmiş merkezi bir mekân kütüphanelerin ziyaret sayılarını olmadığı kadar arttıracaktır. Kütüphanelerin zamanla boş kalacağı yolundaki düşünceler de bu şekilde geçersiz kılınacaktır. Bazı üniversitelerde zamanla tüm kütüphanelerin BEM'e dönüştürülmesi bile gündeme gelebilir.

Bugün Amerikan Kütüphane Derneği altında BEM'ler üzerine çalışan bir grup oluşturulmuştur. Gerek Kuzey Amerika'da, gerekse Dünya'nın başka yerlerinde bu konuda çalışan kişilerin deneyimlerini paylaştıkları konferanslar düzenlenmektedir.

Kullanıcı memnuniyet anketleri ya da farklı yöntemler kullanılarak toplanacak kullanıcı geribildirimleri BEM'lerin geleceğinin şekillenmesinde insan faktörünün etkin rol oynamasını sağlayacaktır. Kullanıcı odaklı tasarımlarla hizmetler ve mekânlar değişirken yüksek kullanıcı memnuniyeti de sağlanacaktır.

Kaynakça:

1. Bailey, D.R., & Tierney, B.G. (2002). Information Commons Redux: Concept, Evolution, and Transcending the Tragedy of the Commons. *The Journal of Academic Librarianship*, 28 (5). 3 Ağustos 2009 tarihinde Science Online veri tabanından erişilmiştir.
2. Bailey, D.R., & Tierney, B.G. (2008). Transforming library service through information commons. Chicago: American Library Association
3. Beagle, D. (1999). Conceptualizing an information commons. *The Journal of Academic Librarianship*, 25 (2). 3 Ağustos 2009 tarihinde Science Online veri tabanından erişilmiştir.
4. Bennett, S. (2008). The Information or the Learning Commons: Which Will We Have? . *The Journal of Academic Librarianship*, 34 (3). 3 Ağustos 2009 tarihinde Science Online veri tabanından erişilmiştir.
5. Cowgill, Allison, Joan Beam adn Lindsey Wess (2001). Implementing an Information Commons in a University Library. *The Journal of Academic Librarianship*, 27 (6). 3 Ağustos 2009 tarihinde Science Online veri tabanından erişilmiştir.

6. Leighton, D. (2003). The information Commons: A conceptualization and Vision for Collaborative and Interactive Learning. *Information Edge*, 8 (1). 3 Ağustos 2009 tarihinde <http://www.pace.edu/library/pages/newsletter/fall2003/informationcommons.html> adresinden erişilmiştir.
7. Lippincott, J.K. (2006). Linking the Information Commons to Learning. In Obliger, D.G. (Ed.), *Learning Spaces*. 3 Ağustos 2009 tarihinde <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/PUB7102g.pdf> adresinden erişilmiştir
8. Sinclair, B. (2007). Commons 2.0: Library Spaces Designed for Collaborative Learning. *Educause Quarterly*, 30 (4). 3 Ağustos 2009 tarihinde <http://www.educause.edu/EDUCAUSE+Quarterly/EDUCAUSEQuarterlyMagazineVolum/Commons20LibrarySpacesDesigned/162265> adresinden erişilmiştir
9. Wong, G. K. W. (2009) Piloting an information commons at HKUST Library. *Reference Services Review*, 37 (2). 3 Ağustos 2009 tarihinde Emerald Insight veri tabanından erişilmiştir.